БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

ИНСТИТУТ ЗА ДЪРЖАВАТА И ПРАВОТО

ГЕРГАНА МАРИНОВА МАРИНОВА

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертация „Принципът на вътрешното убеждение в българския наказателен процес“

за придобиване на научната степен „доктор на науките“

професионално направление 3.6 Право (Наказателен процес)

2025

I. Обща характеристика на дисертационния труд

1. Актуалност на изследването

Изследването е посветено на принципът на вътрешното убеждение в българския наказателен процес. На пръв поглед темата не изглежда актуална. Принципът е отдавна установен в нашето наказателно-процесуално законодателство и би следвало отдавна да е добре изяснен и от теорията, като се започне още от учебниците по наказателен процес, и от практиката. Оказва се, обаче, че не е така. Учебната литература не е съвсем последователна, ясна и убедителна при представяне на принципа; самостоятелно монографично изследване липсва. В същото време изразът „по вътрешно убеждение“ и производните му (например, „вътрешното убеждение на съдията“) отдавна са надскочили чисто професионалната употреба и са влезли в речника на всеки гражданин, който е имал макар и минимален досег с правораздавателната ни система (а може би и без да е имал такъв), без винаги да е напълно ясно какво се влага в тях. Всичко това прави необходимо едно съвременно научно изследване, което да изясни същността и съдържанието на принципа в действащата наказателно-процесуална система, и обосновава актуалността на темата.

2. Методологична основа

Методологичната основа на този труд не се различава от тази на типичното правно съчинение. Използвани са традиционните за правната наука методи. Най-широко застъпени са нормативният, сравнително-правният и историко-правният анализ.

3. Предмет, цели и задачи

Предметът на труда е принципът на вътрешното убеждение.

Основната му цел е да изясни подробно и цялостно съдържанието му, като бъде направено разграничението между по-широкото „вземане на решения по вътрешно убеждение“ и същинския принцип „оценка на доказателствените материали по вътрешно убеждение“.

За постигането на тази цел се поставят следните задачи:

- чрез исторически анализ да се проследи появата на принципа;
- да се проучат различните становища в българската доктрина, изясняващи принципа;
- да се анализа правната му уредба – в исторически план и най-вече действащата такава;
- да се изведат същностните характеристики и съдържанието на *оценката* на доказателствените материали*;*
- да се отграничи каква част от тази оценка се извършва по вътрешно убеждение и каква част от нея се изразява в прилагане на закона;
- да се анализира кога е допустимо законодателят да се намесва в оценката, установявайки законови правила;
- да се осмисли дали върху оценката като мисловно-логическа дейност влияят и други фактори отвъд логиката;
- да се изясни дали принципът на вътрешното убеждение изисква компетентният орган винаги да е убеден (сигурен, категоричен) в настъпването на определени фактически обстоятелства, за да вземе някакво решение, или са допустими и по-ниски доказателствени стандарти и защо;
- да се обоснове значението на обективиране на оценката в мотивите на процесуалните актове.

4. Научна новост

Научната новост на труда се състои в новия подход към изясняване на принципа – не през призмата на убеждението, а през призмата на оценката. Научна новост е и това съдържанието на принципа да се изяснява чрез търсене на историческите му корени, както и на връзката му с други институти като стандартите на доказване. И доколкото НПК урежда различни стандарти на доказване, но не дефинира самото понятие (с него по правило не се занимава и теорията), това налага да се отдели самостоятелно място на понятието и съдържанието на стандартите на доказване, което също допринася за научната новост на труда.

5. Практическа значимост

Практическата значимост на труда е пряко следствие от практическата значимост на темата му. Вътрешното убеждение е основен принцип на наказателния процес и от тази гледна точка той е изключително „удобен“ за теоретичен анализ. В същото време, обаче, той има изключително широко практическо приложение, защото представлява метод за оценка на доказателствата и доказателствените средства, а такава се извършва по всяко наказателно дело от всеки процесуален орган. Изясняването на съдържанието на принципа (на оценката) пряко ползва практическата процесуална дейност. От пряко практическо значение е и тази част на труда, която е посветена на изискванията към съдържанието и най-вече към текстовата форма на мотивите на съдебните актове.

6. Обем и структура

Трудът се състои от 213 страници и включва увод, четири глави, заключение и библиография, съдържаща 49 заглавия на български език и 14 заглавия на чужд език. Бележките под линия са 154.

II. Съдържание на дисертационния труд

В **увода** е обоснован изборът на темата и е предоставен на читателя общ поглед върху структурата и на съдържанието на труда.

В **глава първа** е изяснена същността на принципа на вътрешното убеждение. За да бъде направено това, обаче, накратко е проследено в исторически план развитието на наказателно-процесуалното доказване в Европа, довело до установяването след Великата френска революция на принципа на вътрешното убеждение. Той възниква като метод за оценка на доказателствата – метод отрицание на формалната теория на доказателствата, но едновременно с това и като стандарт на доказване, адресиран до съдебните заседатели. Указва им да оценяват доказателствата свободно, по съвест и да осъждат само когато са напълно убедени във виновността на подсъдимия.

От Франция (*чрез Code d'instruction criminelle*) принципът преминава в други континентално-европейски държави (в Англия се е установил отдавна, още с налагането на съда с жури през 13 в.), а чрез руския Устав за углавното съдопроизводство е възприет и у нас след Освобождението. Българският Закон за углавното съдопроизводство (ЗУС) го урежда единствено като метод за оценка н доказателствата и го отнася до съда. Така той съществува до приемането на НПК от 1974 г. (отм.), където получава ново наименование „Вземане на решения по вътрешно убеждение“ и ново съдържание, изразено в чл. 16 НПК от 1974 г. (отм.) и буквално пренесено в чл. 14 от действащия НПК.

След проследяване на историческо развитие в Европа (§ 1) и у нас (§ 2) е обосновано, че принципът на вътрешното убеждение днес има два аспекта, формулирани от законодателя в двете алинеи на чл. 14 НПК. Когато изисква в чл. 14, ал. 1 НПК процесуалните органи да *вземат на решенията си* по вътрешно убеждение, той всъщност изисква независимо вземане на решения.

Така чл. 14, ал. 1 НПК урежда отново вече уреденият в чл. 10 НПК принцип за независимост на процесуалните органи. Това е ненужно и безсмислено. То води повече до объркване, няма „добавена стойност“. Принципът на вътрешното убеждение има собствен смисъл и съдържание само ако се разглежда като принцип, установяващ метод за оценка на доказателствените материали, така както е възниквал исторически, а и до днес съществува в чужди законодателства. Такава уредба той получава в чл. 14, ал. 2 НПК, постановяващ че доказателствата и средствата за тяхното установяване не могат да имат предварително определена сила. Затова е направено предложение чл. 14 НПК да се озаглави „Оценка на доказателствените материали по вътрешно убеждение“, а неговата ал. 1 да бъде отменена.

В същия § 3 е обосновано, че принципът може да бъде най-добре изяснен не през призмата на *убеждението,* какъвто е досегашният подход в теорията, а чрез анализ на *същностните характеристики на оценката.* Като такива са посочени:

1) *Предмет* на оценката е единствено и само доказателствената съвкупност (всички доказателства и доказателствени средства заедно и поотделно) по делото.

2) *Целта* на оценката е достоверно установяване на обстоятелствата, интересуващи процеса (обстоятелствата от предмета на доказване).

3) *Субекти* на оценката са всички процесуални органи.

4) *Оценката* на един орган никога *не може да е задължителна*, да обвърже друг орган.

5) *Никой орган не може да получава указания* как да оценява доказателствата от друг орган.

6) *Няма формални (законови) правила за оценката* на доказателствата и доказателствените средства. Това е най-важната, същностна характеристика на

разглеждания принцип. В частност, *няма изисквания за наличието на определен брой и вид доказателства или доказателствени средства*, за да се приеме за доказано определено обстоятелство по делото. Те се оценяват свободно от компетентния орган.

7) Съществуват някои законови изисквания към и ограничения за използването на определени доказателствени средства, а оттам и за възпроизведените чрез тях доказателства, които ограничават пълното проявление на принципа, т.е. макар и да не е изрично посочено в чл. 14 НПК законът допуска *изключения* от принципа.

8) Вътрешното убеждение *се обективира в мотивите* на процесуалните актове и подлежи на контрол от по-горните инстанции.

Последната част (§ 4) на гл. 1 е посветена на субектите на принципа. Макар той да възниква (във Франция и у нас) като принцип, адресиран до съда, понастоящем (по-точно от НПК от 1974 г. (отм.) насетне) у нас уредбата му е различна и той се отнася до всички процесуални органи. Това е обосновано и правилно, тъй като е уреден като принцип, установяващ единствено метод на оценка на доказателствата и доказателствените средства, а не стандарт на доказване. Оценка на доказателствените материали извършват всички процесуални органи и всички те трябва да я извършват въз основа на един и същи метод. Но тези процесуални органи влизат в различни правоотношения по между си, едни органи имат ръководни, надзорни и контролни правомощия спрямо други. Затова е разгледано доколко упражняването на тези правомощия влияя върху оценката на доказателствените материали, извършвана от процесуално подчинените или проверявани органи. Изводът, който е направен е, че никой орган не може да дава задължителни указания на друг орган относно оценката, т.е. тя винаги остава свободна, по вътрешно убеждение, но има случаи, в които практически, *de facto,* оценката на прокурора може да

подмени оценката на разследващия орган, а задължителните указания на ВКС за включване или изключване на доказателства променят доказателствената съвкупност по делото, което може да доведе до промени в доказателствената оценка и фактическите изводи на съда, на който е делото е върнато.

В **глава 2** е изяснено съдържанието на оценката на доказателствените материали, като последователно е разгледана оценката за допустимост (§ 1), достоверност (§ 2) и достатъчност (§ 3).

Обоснована е тезата, че *оценката за допустимост* на доказателствата включва оценка за относимост (изразена в законовото изискване фактическите данни да са свързани с обстоятелствата по делото и да допринасят за тяхното изясняване) и за законност (изразена в законовото изискване да са установени по реда на НПК). Изяснена е относимостта (релевантността) като свойство на доказателството. Прието е, че на оценка за законност подлежат и доказателствените средства. Обосновано е, че оценката за законност не е оценка по вътрешно убеждение, а оценка за правилно приложение на закона. Което от своя страна налага да бъдат разгледани онези правила в закона, които уреждайки реда за събирането на доказателства и изготвянето на доказателствени средства, всъщност уреждат тяхната допустимост (в аспекта на законност). Изяснена е концептуалната основа на тези разпоредби. Очертани са три групи основания за недопускане, респ. изключване на доказателства от наказателния процес, като с всяка от тях законодателят защитава определени ценности.

Една част от законовите правила, уреждащи недопустимост на доказателствата и доказателствата средства, правят това за да гарантират достоверността на фактическите изводи на съда. Като примери са посочени разпоредбата на чл. 118, ал. 3 НПК и тези, уреждащи разпознаването.

На второ място НПК урежда множество хипотези на недопускане или изключване на доказателства в името на защита на основни права. В някои случаи това е директно формулирано в самата разпоредба, уреждаща условията за допустимост на способа на доказване (чл. 158, ал. 1 НПК, чл. 167 НПК, чл. 123а, ал. 1 НПК), в други се извежда индиректно от фактическото основание за прилагане на способа. Така например претърсване и изземване са допустими при наличието на достатъчно основание да се предполага, че в някое помещение или лице се намират предмети, книжа или компютърни информационни системи, съдържащи информационни данни, които могат да имат значение за делото (чл. 160, ал. 1 НПК). Тоест претърсването е допустимо само при наличие на фактически данни (доказателства или дори оперативни данни), от които може да се изведе предположение, че интересуващите процеса доказателства могат да бъдат намерени в претърсваното помещение или лице. Така законът гарантира неприкосновеността на личността и на помещенията, недопускайки произволното им и необосновано претърсване.

Аргументирана е тезата, че, за да се гарантира реална защита на основните права, е от значение не само какви са предпоставките за извършване на действието по разследване, но и кой орган и в кой процесуален момент проверява дали те са налице. Най-големи гаранции има при предварителния съдебен контрол, но изискването за последващо одобрение на протокола от процесуално следствено действие, извършено по неотложност, е оценено като ненужно. Законността на действието, оттам и допустимостта на събраните с него доказателства следва да се преценява от органа, който взема някакво решение по делото, а не от дежурен съдия. Откроен е и друг, по-значим проблем – неправилно определяне на хипотезите, при които е предвиден предварителен съдебен контрол. За решаването на този въпрос е от значение не само вида на способа, но и неговият обект. Огледът на едно жилище,

например, много повече изисква предварително съдебно разрешение, отколкото претърсването на дадена общодостъпна местност.

Третата ценност, която защитава законодателят, са определени лични и професионални отношения. Става въпрос за забраната да се разпитват като свидетели защитниците и поверениците, за това което им е било поверено в това качество, както и на преводачите, за това, което се узнали при превода между защитника и обвиняемия. Направено е предложение разпоредбата да бъде допълнена със забрана за разпита на преводача относно това, което е научил при преводача между пострадалия и повереника. Констатирано е несъответствие между Закона за вероизповеданията, според който никой свещенослужител не може да бъде принуждаван да свидетелства или да дава информация за факти и обстоятелства, които са му станали известни при изповед, и НПК, който не установява забрана за разпит на свещенослужителите. Ако законодателят наистина се стреми да създава ясна и непротиворечива уредба и държи на това свое решение, то следа да намери място и в НПК, и в другите процесуални кодекси.

Напълно обосновано законодателят защитава отношенията на взаимно доверие, любов, подкрепа, разбиране, съпреживяване основани на близка родствена и брачна връзка, като предоставя право на лица, които се намират в такава връзка да не свидетелстват срещу свои близки роднини или съпруг. Държавата не може да интервенира и да руши горепосочените отношения, изисквайки да бъдат давани показния за близък роднина или съпруг/а, които разкриват негова престъпна дейност и могат да доведат до осъждането му за престъпление. Кръгът на въпросните лица е очертан в разпоредбите на чл. 119 и 121, ал. 1 НПК - възходящи, низходящи, братя и сестри, съпруг/а и лице, с което обвиняемият/свидетелят се намира във фактическо съжителство. Направен е извод, че изразът „фактическо съжителство“ не е напълно ясен,

макар да е безспорно, че се разбира такова между мъж и жена и е формулирано предложение да се дефинира от законодателя, защото само той може да очертае обхвата на защитата – дали цели да бъдат защитени отношения, които не се различават по дълбоката си същност и произтичат от едни и същи потребности на хората, независимо от това дали семейното право признава и допуска сключването на граждански брак, или ще вземе предвид и други обстоятелства и ще постави някакви ограничения.

В контекста на чл. 121, ал. 1 НПК, уреждащ правото на едно лице да не се самоуличава, е разгледан и въпросът за допустимостта на извънпроцесуалното самопризнание. Направен е изводът, че за да бъде истински гарантирано правото на обвиняемия да не дава обяснения, гаранциите трябва да обхванат и неговите изявления, които макар и направени извън наказателния процес, не са спонтанни/случайни, а направени при разпит/беседа с държавен орган, който е преследвал именно тази цел – получаването на самопризнание. Същата е логиката и аргументацията, ако това действие е извършено не от самия полицейски или друг орган, а от гражданин (напр. доброволен сътрудник) „по поръчение“ на такъв орган. Недопустимо е и „обикновени“ граждани (които не действат по указание на държавен орган, а по своя инициатива) да изземват функциите на полицейските и разследващите орани и да „разпитват“ или „беседват“ с (потенциален) обвиняем с оглед получаване на самопризнание, за което после да свидетелстват по реда на НПК, но *de lega lata* няма изрични основания за недопускане на подобни показания.

Законовата уредба на допустимостта на доказателствата не би била пълна без анализ на чл. 234, ал. 7 НПК: „Действия по разследването, извършени извън сроковете по ал. 1 - 3, не пораждат правни последици, а събраните доказателства не могат да се ползват пред съда при постановяване на

присъдата“. Тя преследва легитимна цел и не нарушава нито принципа за разкриване на обективната истина, нито този на вътрешното убеждение, но е вътрешно противоречива и изначално негодна да постигне легитимната си цел за ускоряване на производството и недопускане на дела на „трупчета“.

Освен разгледаните случаи, в които законът ограничава допустимостта на доказателствата, има и такива, при които той въвежда „задължителна допустимост“. Задължително допустимо като вид писмено доказателствено средство се явява експертното заключение, в случаите на задължителна експертиза (чл. 144, ал. 2 НПК). И докато тази разпоредба не поражда принципни възражения, не така стоят нещата с чл. 244, ал. 1, т. 3 НПК, който на практика установява задължение за включване в доказателствената съвкупност на показанията на единствен свидетел-очевидец. Изложени са аргументи срещу подобно законодателно решение и е направено предложение да бъде възстановена отменена правна уредба, изискваща разпит на свидетел-очевидец само когато това е от изключително значение за разкриване на обективната истина – оценка, която се прави от прокурора по вътрешно убеждение.

Оценката за достоверност обхваща както доказателствата, така и доказателствената средства. Истинската оценка за достоверност се отнася за доказателствата, но е обосновано, включително чрез конкретни примери защо на отделна (самостоятелна) оценка за достоверност подлежат и доказателствените средства. Оценката за достоверност се прави изцяло по вътрешно убеждение. Основно значение при нея има логиката, но не може да се изключи напълно влиянието и на други фактори, като формирани нагласи, предразсъдъци, житейски и професионален опит, както и на интуицията, разбирана като възприятие чрез несъзнаваното. Поради спецификите на доказателствения процес в двете фази на производството, тя има много по-

голямо място е досъдебното производство, когато се изграждат и проверяват различни версии и все още не са установени достатъчно факти, които да бъдат подложени на логическа оценка. В съдебното производство при значително по-голяма фактическа яснота, значението на интуицията значително намалява, но не изчезва напълно.

На *оценка за достатъчност* подлежи съвкупността от доказателства. Тя се прави по вътрешно убеждение, но има и някои изключения. Според чл. 177, ал. 1 НПК обвинението и присъдата не могат да се основават само на данните, получени при прилагането на специални разузнавателно средства (СРС). Такова е законодателното решение и за самопризнанието (чл. 116, ал. 1 НПК), за показанията на свидетел с тайна самоличност, включително служител под прикритие (чл. 124 НПК) и за ревизионния акт и другите документи по чл. 127, ал. 2 НПК. Наред с това чл. 279, ал. 4 НПК забранява осъдителната присъда да се основава единствено на обяснения, прочетени по реда на ал. 2 и 3 на същия член, а чл. 281, ал. 8 НПК - на показанията, прочетени по реда на ал. 4 на този член. Цитираните разпоредби изключват свободната оценка на доказателствените средства (а оттам и на възпроизведените в тях доказателства) – компетентният орган не може да ги оцени по вътрешно убеждение като достатъчни за разкриване на обективната истина. Подобно ограничение в приложното поле на принципа на оценка на доказателствените материали по вътрешно убеждение е приемливо. То е пропорционално и преследва две легитимни цели: 1) гарантиране достоверността на доказателствата, а оттам и разкриването на обективната истина и 2) защитата на основни права на обвиняемия. Направено е предложение чл. 177, ал. 1 НПК да придобие старата си редакция, забраняваща обвинение и присъда само при наличието на данни от СРС и показания на таен свидетел. В най-обобщен вид аргументите се свеждат до това, че се касае до кумулиране на доказателства с

два тайни източника и всички произтичащи от това особености и ограничения в проверката на достоверността им. Така се стига и до кумулиране, а не елиминиране на „недостатъците“ на тези доказателства и доказателствени средства. Наред с това за цялостното доверие към тайните способи и източници на доказателства от огромно значение са доверието в структурите, които ги прилагат, и наличието на надеждни и ефективни органи и механизми за контрол в и извън наказателния процес, които също да се ползват с обществено доверие. Наличието на периодични скандали, каквито за съжаление са факт у нас през последните години, свързани с разрешаването, прилагането или контролирането на СРС, трябва да е индикатор за законодателя за особена предпазливост при използването им за разкриване на обективната истина в наказателния процес и да го мотивира да не допуска повдигане на обвинение и постановяване на осъдителна присъда само въз основа на тайни източници – СРС и тайни свидетели.

В **глава трета** е изяснено какво представлява стандартът на доказване. Макар това да не е легално понятие, НПК урежда различни стандарти на доказване. Понятието за стандарт на доказване не е разработвано и от доктрината у нас, но е утвърдено и добре изяснено в теорията на редица държави, особено тези на *common law*. След преглед на теоретичните и законови положения в Англия и САЩ е предложено понятие за стандарт на доказване, приложимо в българския наказателен процес. И у нас под стандарт на доказване следва да се разбира *степента на убеденост на решаващия субект, т.е. колко сигурен трябва да е той относно това дали фактите, въз основа на които взема своето решение, действително са настъпили* (са се осъществили в обективната действителност).

След това (в § 3) са разгледана особеностите на доказателствената оценка при различните стандарти на доказване. Най-високият стандарт е този за

постановяване на присъдата – „обвинението е доказано по несъмнен начин“. Той изисква пълна, категорична, несъмнена убеденост, че подсъдимият виновно е извършил престъплението и съответства на англо-американския обвинението е доказано „отвъд разумното съмнение“. Напълно убеден в обвинението, което повдига, трябва да е и прокурорът, когато внася делото в съда. В редица други случаи, обаче, стандартът на доказване е по-нисък, изисква да се направи само предположение – извод с по-голяма или по-малка степен на вероятност, че установяваните обстоятелства са се осъществили в действителността. Става въпрос за стандартите, изразени така:

- достатъчно данни (чл. 207, ал. 1 НПК), които се дефинират с израза „основателно предположение“ (чл. 211, ал. 1 НПК);
- достатъчно доказателства (чл. 219, ал. 1 НПК);
- достатъчно основания да се предполага (чл. чл. 160 НПК);
- обосновано предположение (чл. 56, ал. 1, чл. 63, ал. 1, чл. 356, ал. 4 НПК).

По-ниските стандарти предопределят по-ниска оценка за достатъчност на доказателствата, което от своя страна влияе и върху оценката за достоверност – в определени случаи тя може да е затруднена или да се направи неправилна такава.

В § 4 са разгледани концептуалните основания за съществуването на различни стандарти на доказване. Най-високият стандарт на доказване за постановяването на осъдителна присъда е лесно обясним с два основни аргумента: 1) зачитането на личността и защитата на основни права; и 2) осигуряване на легитимността и доверието в правораздаването и в постановената присъда. От удовлетворяването на този най-висок стандарт има нужда и смисъл, когато се решава въпросът за виновността, а оттук и за наказанието, като най-тежка мярка на държавна принуда, изразяващо отрицателното обществено отношение към извършеното деяние, и сериозно

ограничаващо правата на осъдения. Другите решения, които се вземат в хода на наказателното производство и изискват доказване на определени факти, не засягат толкова сериозно обвиняемия и негови права. Следователно, не изискват и такава висока степен на защита. Казано по друг начин, колкото по-ценно благо се засяга, толкова повече гаранции трябва да има, че това няма да се направи неоснователно, т.е. толкова по-висок трябва да е стандартът на доказване. И обратното, при несъществено засягане на права, стандартът следва да е по-нисък. Но това не е единственото обяснение. За съществуването на различни и значително по-ниски стандарти на доказване има поне още една причина – осигуряване ефективността на наказателния процес. Ако всяко решение в наказателното производство се взема въз основа на факти, доказани по несъмнен начин, процесът би бил крайно неефективен, дори би бил блокиран. Трудността идва при опита да се обясни точното съдържание на различните стандарти. Това не може да бъде направено от закона. Дори при наличието на дефиниция, тя винаги е обща, абстрактна и не особено полезна. Съдържанието на отделните стандарти, т.е. кога събраните доказателства са достатъчни за вероятностен извод, се определя най-добре от съдебната практика при разглеждането на конкретни дела. Законът обаче има изключително важна роля, която у нас не се осъзнава докрай. Именно той трябва ясно да установи и обозначи различните стандарти, давайки им различни наименования, а не в едни и същи понятия като „достатъчно“ или „обосновано предположение“ да влага различен смисъл. Законът трябва ясно да укаже как се степенуват стандартите по тежест. Това зависи основно от ценността на засяганото благо, а тя трябва да бъде определена от законодателя. Намирането на приемливите баланси между различните ценности е въпрос на законодателна политика, а не на правораздаване.

Вътрешното убеждение на процесуалния орган никога не остава само вътрешно. То намира външен израз, обективира се в мотивите на постановяваните актове. В **глава четвърта** последователно е разгледано обективирането на вътрешното убеждение на съда в мотивите на присъдата, въззивното и касационното решение. Забелязано е едно устойчиво положение, при което, макар да заявява изрично противното, ВКС *de facto* извършва собствена оценка на доказателствените материали и се произнася относно тяхната пълнота и обосноваността на проверявания акт. В немалко свои решения съдът изрично заявява, че проверява правилното приложение на чл. 13 НПК, уреждащ принципа за разкриване на обективната истина, и чл. 14 НПК, което „по дефиниция“ го ангажира с пълна доказателствена проверка. Съдът проверява прилагането на чл. 13 НПК и чл. 14 НПК, без да сочи друго касационно основание. Въз основа на тази практика е направен изводът, че ВКС фактически разширява касационните основания, като добавя две нови – непълнота на доказателствата и необоснованост на акта, познати от второинстанционното производство у нас по НПК от 1974 г. (отм.). Това налага законодателят да прецени дали иска да превърне фактическото в юридическо или се налага по-категорично да укаже на ВКС (чрез съответни промени в НПК) да изостави тази си практика.

Последната част на глава 4 е посветена на по-общия въпрос за значението на мотивите на правораздавателните актове. Европейският съд по правата на човека (ЕСПЧ) не признава „правото на мотиви“ като елемент на правото на справедлив процес по чл. 6 (1) от Европейската конвенция за правата на човека и основните свободи (ЕКПЧ) /делото *Taxquet v. Belgium (2010)*/, в частност не задължава журито на съдебните заседатели да мотивира своята присъда, но подчертава изключително важното значение на това обвиняемият и обществото да разберат защо е била постановена съответната присъда.

Значението на мотивите е разгледано в два аспекта – в и извън наказателното производство. В наказателния процес те имат значение за:

- страните по делото (чрез мотивите те по-добре разбират решението на съда и получават доказателство, че са „чути“ – че съдът е обсъдил техните искания и доводи);

- съда, който постановява акта - чрез мотивите той обяснява решението си и може да убеди читателят в неговата правилност; но мотивите на присъдата нямат голям потенциал да служат за самоконтрол на съда при формиране на вътрешното му убеждение, както понякога се приема, защото те се изготвят след решаване на въпросите по делото, които веднъж обявени с диспозитива на присъдата, не могат да се преразглеждат.

- по-горната съдебна инстанция – позволяват й да провери правилността на вътрешното убеждение на съда, който се е произнесъл. Колкото по-сериозни контролно-решаващи правомощия има проверяващият съд, толкова по-малко значение имат мотивите, в смисъл че дори при толкова съществен порок, изразяващ се в липса на мотиви, въззивният съд, имащ правомощията на първата инстанция, няма да върне делото, а ще постанови собствен мотивиран акт.

Мотивите имат значение за обществото като цяло - да разбере то какво и защо се постановява в негово име, „в името на народа“ (чл. 118 от Конституцията) и да има доверие в правосъдието. Затова мотивите трябва да бъдат написани разбираемо и убедително не само за професионалистите – юристи, но и за всеки гражданин. Още през далечната 1953 г. в Постановление на пленума на Върховния съд (ППВС) се посочва, че мотивите следва да бъдат точни, ясни, кратки и убедителни. Точните, ясни и кратки мотиви са лесно разбираеми, а това е предпоставка за тяхната убедителност. В труда са изложени насоки за изготвянето на разбираеми мотиви, като се изхожда от

това, че те са вид юридически текст. Убедителността е изключително важна характеристика на мотивите, защото правят съдебния акт легитимен и градят доверието в правосъдието. Мотивите са убедителни, когато след като се запознае с тях, читателят приема позицията на съда като своя, повярва, че решението на съда е единствено възможното и правилно. За да се стигне дотук, читателят трябва да е убеден, че съдът е направил всичко възможно, за да събере нужните доказателства, бил е обективен при тяхното събиране и оценка, на тази база е установил какво точно се е случило в действителността относно интересуващите го обстоятелства и им дал правилна правна оценка.

В **заключението** са обобщени основните положения на дисертационния труд.

III. Публикации по темата на дисертацията

1. Принципът за вземане на решения по вътрешно убеждение в българския наказателен процес. - Правна мисъл, 2021, бр. 2 с. 56-75.
2. Стандарти на доказване в българския наказателен процес. – В: Научни трудове на Института за държавата и правото. Том XXIII. С: ИДП-БАН, 2024, с. 5-46.
3. За съдебния контрол върху някои способи на доказване - Правна мисъл, 2019, бр. 4, с. 63-79.
4. Изисквания на Европейския съд за правата на човека относно претърсването и изземването в наказателното производство - В: Научна конференция, посветена на 110 години от рождението на проф. д-р Иван Ненов и 90 години от рождението на проф. д-р Цеко Цеков. Сборник доклади. С: УИ „Св. Кл. охридски“, 2023.
5. За отказа от свидетелстване в наказателното производство – сп. „Адвокатски преглед“, 2024, бр. 6.

6. За мотивите на присъдите. – Сборник с доклади от научна конференция, посветена на 110 г. от рождението на акад. Ст. Павлов (под печат).

IV. Справка за приносите на дисертационния труд

Приносните моменти в дисертационния труд могат да се търсят в няколко насоки.

Първата е свързана с изясняване на действителния смисъл и съдържания на вътрешното убеждение като основен принцип на българския наказателен процес. По-конкретно:

- обосноваването на тезата, че *вътрешното убеждение е принцип, установяващ метод на оценка на доказателствените материали по делото*; „вземане на решения по вътрешно убеждение“ е синоним на „независимо вземане на решения“, изразът е относим към принципа за независимост, а не към този на вътрешното убеждение;

- изясняването на принципа чрез същностните характеристики на оценката, а не на убеждението.

Втората група приноси е свързана със съдържанието оценката на доказателствената съвкупност и по-конкретно:

- обосноваването на тезата, че доказателствата подлежат на оценка за допустимост, достоверност и достатъчност, като оценката за допустимост включва тази за относимост и законност;

- доказателствените средства подлежат на оценка за допустимост (в частта за законност) и за достоверност;

- оценката за законност е правна оценка, т.е. оценка за правилното приложение на закона, а не такава по вътрешно убеждение. При установяване на правилата, уреждащи допустимостта (законността) на доказателствата и доказателствените средства законодателят държи сметка за: а) гарантиране

достоверността на доказателствените материали: б) защитата на основни права; в) защитата на определени лични и професионални отношения.

- оценката за достоверност е изцяло такава по вътрешно убеждение; макар тя да се основа на логиката, не може да се изключи напълно влиянието и на други субективни или неосъзнати фактори, вкл. интуицията, която има повече място в досъдебното производство;

- оценката за достатъчност на доказателствата по правило се прави по вътрешно убеждение, но тук има и изключения от принципа.

Третата насока на приносните моменти е свързана с извеждането на понятие за стандарт на доказване; представяне на различните стандарти по българския НПК и на съответните доказателствени оценки; концептуално обосноваване на съществуването на различни стандарти.

На следващо място приносни моменти могат да се търсят в изложението относно обективирането на вътрешното убеждение на съда като първа, въззивна и касационна инстанция; в изискванията към оформянето на мотивите като вид юридически текст и в изясняване на тяхното значение във и извън наказателния процес.

Накрая, от приносно значение биха могли да бъдат и направените предложения *de lege ferenda:*

- чл. 14 НПК да бъде озаглавен „Оценка на доказателствените материали по вътрешно убеждение“ и неговата ал. 1 да бъде отменена;

- да бъде отменен последващият съдебен контрол върху протокола от действие по разследването, извършено по неотложност, упражняван от т. нар. дежурен съдия;

- да се преосмисли уредбата на хипотезите, в които е необходим предварително съдебно разрешение за извършване на действие по разследването;

- чл. 246, ал. 3, т. 1 НПК да придобие следната редакция: „при невъзможност единствен свидетел очевидец да бъде разпитан, включително по делегация, чрез видеоконференция или телефонна конференция, когато неговият разпит е от изключително значение за разкриване на истината“.

- да се върне отменената през 2010 г. уредба, според която обвинението и присъдата на могат да се основават единствено на доказателствата, съдържащи се показанията на свидетел с тайна самоличност и събрани чрез СРС;

- да се дефинира понятието „фактическо съжителство“;

- да се добави, че преводачът не може да бъде разпитван и за обстоятелствата, станали му известни при превода между повереника и неговия доверител;

- да се уеднакви уредбата в НПК с тази в Закона за вероизповеданията относно разпита на свещенослужители за обстоятелствата, станали им известни при изповед.